

СТАНОВИЩЕ

за дисертационния труд

„ЕВРОПЕЙСКАТА СИМВОЛИСТИЧНА ДРАМА ОТ ЗАПАД НА ИЗТОК”,

представен от доц. д-р Дина Манчева, преподавател по френска литература в катедра „Романистика” при ФКНФ на Софийския университет за придобиване на научната степен „доктор на филологическите науки”

Доц. Дина Манчева е предложила на нашето внимание обемист дисертационен труд на френски език от 350 стр., автореферат на български език от 59 страници и десет публикации по тематиката на дисертацията. Заглавието на труда е вече показателно, че тя се е заела с амбициозен проект, изискващ сериозна аналитична работа върху внушителен корпус и съответна осведоменост върху символистичната драма в четири национални литератури: френската, руската, полската и българската. Трудът включва въведение, две части (първата с четири глави, а втората с три) и заключение. От приложената в края на труда библиография се вижда, че тя е работила върху огромна документация. Библиографският ѝ апарат включва 40 пункта с произведения на франкофонската драма и 33 пункта с теория и критика. За руската драма те са съответно 40 и 45, за българската – 27 и 13, а за полската драма общият брой е 43, тъй като пиесите и критическата литература не са дадени отделно. Ще прибавя и факта, че в своя труд се е позовала на 90 изследвания на латиница и на 98 на кирилица. Тази библиография е не само свидетелство за сериозното ѝ отношение към начинанието. Тя може да бъде от полза за всеки, който се интересува в една или друга степен от въпросната проблематика.

Държа да отбележа, че авторефератът не е просто съкратена версия на разгърнатия труд, тъй като двата документа почиват на различен подход. Дисертацията, естествено, е аналитична, в нея е приложен индуктивния подход, с множество наблюдения от компаративен характер и с кратки заключения. Авторефератът е изграден дедуктивно, на базата на установените в цялостния труд констатации. Със своя обобщен сравнителен синтез той се явява своеобразно допълнение към дисертацията. Веднага искам да илюстрирам това си наблюдение само с някои примери. При формулирането на главите, посветени на всеки от четиримата автори, Манчева влага това, което според нея е най-характерно: „*Първият театър на Метерлинк на прага между две реалности*”, „*Драматургията на Александър Блок в търсене на синтез*”

между реалното и духовното”, „Монументалният театър на Станислав Виспянски и непрестанното възраждане на света”, „Драматургията на Емануил Попдимитров и отношението на човека към Бога”. Авторката си е поставила за цел да докаже зададената още в тези формулировки разлика въз основа на девет общи типологични критерии, получили своя най-кондензиран израз в автореферата, а именно: *Философски и естетически възгледи, Характер на сюжетите и основни теми, Човешкото съществуване на прага на трансценденталното, Изобразяване на идеалните сили в реалността, Пространствената картина на двата свята, Осъщественият контакт между реалното и идеалното, Специфика на драматичното действие, Текстуалната структура и синтезът на изкуствата, Отношенията сцена - зала*. В дисертацията, обаче, дефинирането на тези критерии е видоизменено в съответствие с характерното за всеки автор. Така например, първият, *Философски и естетически възгледи*, е нюансиран различно: *Философско-естетическите схващания на Метерлинк и връзките между двата свята; Дialeктическата визия на Блок за света; Близостта на двата свята в палингенетичните концепции на Виспянски; Философските концепции на Е. Попдимитров и единството на вселената*. Вторият критерий, *Характер на сюжетите и основни теми*, е конкретизиран както следва: *Фабулната кохерентност при първия театър на Метерлинк; Новият свят и фабулната кохерентност в пиесите на Блок, Драматичната фабула и темата за свободата (при Виспянски); Мотивът за саможертвата и фабулната кохерентност (при Попдимитров)*. Излишно е да се дават повече примери, но ще добавя само, че и разработването на втората част *Интертекстуалните сюжети във франкофонската и славянската символистична драма* (с нейните три глави: *Гръцките митове през прочита на франкофонската и славянската символистична драма; Фолклорната интертекстуалност във франкофонската и славянската символистична драма; Библейските сюжети в символистичната драматургия*) в труда и в автореферата е осъществено на същия принцип.

След като в уводната част доц. Манчева се спира на вниманието, което се отрежда на франкофонската и славянската символистична драма в критическата и научна литература, и на мястото ѝ в издателската дейност и в театралния репертоар, тя ситуира всяка от нейните национални прояви в съответния контекст и затова франкофонската се представя като родоначалник на символистичната драматургия, руската се вписва като значително явление в Сребърния век, когато все пак доминира лириката, полската е плод на ширококомашабната дейност на модернистичната група „Млада Полша”, а българската се разглежда в измествения във времето наш обществено-политически и философско-естетически хоризонт. В първата част вниманието е насочено само към един представител на всяка национална драматургия, тъй като тук се цели да се изведат на преден план

основните черти на символизма в драмата и тяхното превъплъщение в творчеството на най-видните негови представители, а във втората част е направен типологичен панорамен преглед на цялата драматургична продукция, тъй като се третира въпроси на интертекстуалността и авторката е искала да покаже и е показала доколко и как различни автори са черпили от гръцката трагедия и митология, от фолклора и от Библията.

Манчева тръгва от методологическата постановка, че общите характеристики и оригиналността на всяка национална драматургия може да се очертае най-добре в съпоставителен план и затова си поставя за цел въз основа предимно на текстуалния анализ да направи типологическо изследване на символистичната драма, отчитайки контактите и влиянията в четирите ѝ национални проявления в съответния литературен, философско-естетически и исторически контекст. Така например при трактовката на пиесите на Метерлинк се тръгва от неговата концепция за единството между видимото и невидимото, между земното и отвъдното, от постулата за трагичното като присъщо на всеки индивид, изправен пред мистерията на неизбежната смърт. И белгийският драматург смята, че чрез своето изкуство е призван да разкрие именно тази мистерия. Оттук и трите ключови понятия, които се налагат от проведения от авторката анализ. Според нея, първите две, възвишеността на персонажите и трагиката на ежедневието, неминуемо се свързват с третото – със статиката в театъра на Метерлинк. От горните три понятия произтичат основните характеристики на театъра на Метерлинк: фабулна кохерентност, внимание към примитивната чувствителност, въздействието на смъртта върху земното съществуване на човешкия род, връзката с приказното и с легендарното. Въпросната фабулна кохерентност според Манчева е постигната чрез включването в пиесите на Метерлинк на взаимно обвързани детайли (обща топоси, образи-символи, съновидения, кръгово или затворено пространство), както и показателни състояния на протагонистите (слепота, амнезия, резигнация, пораженчество, илюзорност, обреченост). Манчева обръща специално внимание на присъствието на метонимични субститути на трансценденталното в земния живот, което допринася за размиване на границата между видимото и невидимото.

Тематиката в драматургията на Блок с характерния за нея стремеж към нов хармоничен свят убедително се обвързва с прокарваната от руския автор диалектическа опозиция между материалното и идеалното и с превъзнасяната от него Вечна женственост. Оттук според Манчева идва и поляризацията на неговите герои (духовно извисени и тънещи в сивото материално ежедневие). Пространствената картина на земния свят е без ясни координати – тя е символ на загубилото своята хармония руско общество. На нея съответства и спецификата на драматичното действие и организацията на сцената, отличаващи се с хаотичност, фрагментарност, абсурдни и странни реакции, постоянна променливост. И авторката на

дисертационния труд съвсем красноречиво прави паралел между сцената в театъра на Блок и политическата сцена в Русия в началото на ХХ в.

При Виспянски изходната философска позиция се свързва с тезите за прераждането, за изкуплението, за облагородяването на душата. Те имат своята опора в националния контекст, в историческите превратности, които е преживял полският народ, в нуждата от възраждане на Полша. И затова полякът е представен като изкупителна жертва за миналите грехове на човечеството, а самото изкупление като символичен мост между греховното земно съществуване и възродителното въздействие на отвъдното. Стремещът към национално обновление придава монументалност на сцената, която се допълва и от присъствието на божественото начало.

Е. Попдимитров като главен представител на българската символистична драма „свързва двигателната сила на света с християнските си идеи и с възгледа за виталния устрем, заложен в човека, който обуславя стремежа му да се доближи до Господ.” В неговите пиеси не може да не се почувства влиянието на богомилското учение, да не се появят призраци и вампири, да не се чуе тътенът на вятъра, на бурите, на поройните води. Местата, където се развива действието в неговите пиеси, са метафори пространството, в което живее българинът.

Позволих си това крайно схематично и частично възпроизвеждане на някои от наблюденията доц. Манчева, за да подчертая, че тя обръща много голямо внимание на детайла, за да постигне типологичните си констатации и да посочи и мотивира специфичното за всеки автор. На този аналитико-синтетичен принцип са изградени също така и нейните разсъждения във връзка с текстуалната структура и синтеза на изкуствата и за отношенията сцена – зала.

Прочитът на втората част на дисертационния труд, посветена на интертекстуалността, ни убеждава в широкия кръгзор на изследователката. Тя не само се е взряла във всяка една от символистичните пиеси на френски, руски, полски и български автори, но се е обърнала и към гръцката митология, към фолклора, към Библията, като е предложила и обосновала общите знаменатели в трите случая, а именно: а) избор и особености на интертекстуалните сюжети, б) символистичен прочит и в) структурни и сценични принципи при включването им в драмите. Тук искам да наблегна на факта, че двете части на труда не са представени независимо една от друга. Напротив, всички въпроси, отнасящи се до интертекстуалността, са обвързани с проблематиката в първата част, с концепциите на всеки автор, с културно-историческата обусловеност. Това е отразено в заключенията към всяка глава, към двете основни части и към труда като цяло.

Искам да споделя и впечатлението си от труда като текст: съвсем издържана логическа постройка на цялото и на всяка фраза, богат и точен

език, убедително боравене с терминологията, научна задълбоченост и достъпност.

На фона на всичко казано ще си призная, че само два случая в целия труд ме накараха да се замисля върху обосноваването на формулировката. Когато театърът на Метерлинк е представен « au seuil de deux réalités », дали не е по-подходящо да се каже « au seuil de deux mondes или de deux univers » (както впрочем авторката постъпва на редица места), тъй като многократно „реалното“ се противопоставя на „идеалното“, на „отвъдното“, на „невидимото“ и според мене не е съвсем уместно те да минат под общия знаменател « réalités ». Другата ми бележка се отнася до посочените в автореферата критерии, заемащи четвърта и шеста позиция в първата част, а именно *Изобразяване на идеалните сили в реалността* и *Осъщественият контакт между реалното и идеалното* (в цялостния труд те са нюансирани). Между тях има много общи щрихи и ако не е целесъобразно двете точки да се обединят поради големия обем, то поне биха могли да следват една след друга.

Смятам, че в представеното становище изтъкнах несъмнени достойнства на дисертационния труд на доц. д-р Дина Манчева, и въз основа на тях изразявам твърдото си убеждение, че авторката заслужава да ѝ бъде присъдена научната степен „доктор на филологическите науки“.

В. Търново, август, 2011 г.

Проф. д-рн Паисий Христов